

NÉP – NEMZET – ZSIDÓ

Gyáni Gábor: *Nép, nemzet, zsidó*

■ Aki kezébe veszi Gyáni Gábor *Nép, nemzet, zsidó* című tanulmánykötetét, biztosra veheti, hogy érdekes és elgondolkodtató olvasmányélményben lesz része. Mindehhez azonban nem árt, ha az olvasó rendelkezik némi olvasottsággal az eszmetörténeti munkákat illetően, hiszen a könyvben szereplő tanulmányok erősen építenek az olvasók előzetes ismereteire. Mindemellett a kötetben közzétett (vagyis inkább összegyűjtött, hiszen régebbi tanulmányok egy kötetben való megjelentetéséről van szó) írások olyan fontos, a történészek által sokszor át nem gondolt fogalmak jelentéseit és tartalmát igyekeznek körüljárni, mint a nép vagy a nemzet. Pontosan kikre is gondolunk a „nép” és „nemzet” fogalmak alkalmazásakor, változott-e fogalmak tartalma az idők folyamán, kiket rekesztünk ki ezekből a csoportokból, illetve a magyarság öndefiníciójában és történelemszemléletében a fogalmak milyen szerepet töltenek be? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket jár körül a szerző, aki hosszú ideje foglalkozik már a 19. és 20. század társadalom- és mentalitástörténetével, a kollektív emlékezettel és nemzeti történelmi kánonnal, mely témakörök e tanulmánykötetben is hangsúlyosan jelentkeznek.

A közel 280 oldalas könyv három nagy fejezetre tagolódik. Az *Előszót* követően az első nagy blokk a *Nép* címet viseli, és három tanulmányt tartalmaz. Az első írás *A nép maga valójában* címmel a 'nép' fogalmának kialakulását, változó értelmezését és belső tartalmát (mennyire egységes valójában az a társadalmi csoport, amelyet 'nép' szóval írunk körül) mutatja be. Az írás lényegében az ezzel a témával foglalkozó kutatók eredményeinek, meglátásainak összefoglalása, kezdve a társadalomnéprajzi megközelítéstől a jogi értelmezésen át a szociológiai megfontolásokig. Ez egyfelől hasznos, mivel a téma iránt érdeklődők és némi olvasottsággal rendelkezők számára ez a tanulmány kiváló összefoglaló s emellett iránymutatás a tekintetben, hogy mely

szerveket (és műveiket) érdemes még elolvasni annak érdekében, hogy tudásunkat még inkább elmélyítsük. Az olyan olvasó számára azonban, aki nem rendelkezik legalább minimális információkkal a témát illetően, nehezen érthető és követhető az írás. A második tanulmány – *Falusi elidegenedés, avagy individualizáció Németh László Gyász című regényében* – már a laikus olvasó számára is érdekes lehet. A szerző a címben szereplő regény új értelmezését, elemzését adja, méghozzá abból az aspektusból, hogy a főszereplő – Kurátor Zsófi – falusi társadalomtól, a néptől való eltávolodását nem irodalmi, hanem társadalomelméleti szempontból vizsgálja: a gyászába bezárkózó özvegy végeredményben megszabadul a társadalmi kötöttségektől, független individuummá válik. A harmadik tanulmány *A paraszti individualizáció Erdei Ferenc felfogásában* címmel végeredményben Erdei Ferenc *Parasztok'* című művét, pontosabban a könyvet övező tudományos diskurzust és kritikákat ismerteti. Emiatt a fejezet zárótanulmánya bár egyfelől sok szempontból bemutatja Erdei munkáját, ám ahhoz, hogy az olvasó igazán értékelni tudja az írást, nem árt ismerni Erdei könyvét is.

A második nagy fejezet *Nemzet* címmel a legterjedelmesebb: öt tanulmányt tartalmaz. Az első írás *Nemzetelméletek és történetírás* címmel az előző fejezetben található tanulmányokhoz hasonlóan összegzi és ismerteti a nemzet fogalmához, valamint a nacionalizmushoz kapcsolódó elméleti megfontolásokat, tudományos diskurzust, valamint kimutatja az összefüggést a történetírás és az előbb említett két fogalomhoz kapcsolódó elméletek között. A *Bibó István kiegyezés-kritikája* című írás a híres tanulmány körül kialakult tudományos vitát mutatja be, új nézőpontokra hívva fel ezzel az olvasó figyelmét. A harmadik tanulmánynak (*A nacionalizmus és az Európa-kép változásai Magyarországon a 19–20. században*) különös aktualitása van, mivel

Magyarország Európához való viszonya jelenleg ambivalens. Gyáni Gábor kimutatja, hogy már Széchenyi óta alapvetően követendő mintaként tekintettünk Európára, s ebben csupán Trianon jelentett fordulópontot. Ezt követően a szerző kitér a Trianon követő időszakra, az úgynevezett közép-európai európaiság fogalmára, a hidegháború időszakára, valamint a páneurópai gondolatkörre is, teljes képet nyújtva ezzel a címben jelzett témáról.

A fejezet utolsó előtti tanulmánya – *Sorskérdések és az önmegértés nemzeti diskurzusa a globalizáció korában* – különösen érdekes. A „Mi a magyar most?” kérdésfelvetés kapcsán járja körül a modern identitásdiskurzusok legfontosabb sarokpontjait. Az általános elméletek bemutatása után a szerző rátér a magyar identitás legmeghatározóbb elemeire (pl. sorskérdések, nemzetért való aggodalom), valamint arra, hogy az identitás hogyan kapcsolódik össze a kirekesztés-befogadás folyamataival. A második nagy blokkot a *Nemzet, kollektív emlékezet, public history* című tanulmány zárja, amely kétségkívül az öt írás (sőt talán az egész kötet) legizgalmasabb darabja, és amely egyaránt izgalmas és érdekes lehet mind a laikus olvasó, mind a társadalomkutatók számára. A közel 40 oldalas értekezés bővelkedik érdekes meglátásokban, és jóllehet itt terjedelmi okokból nem térhetünk ki minden részletre, három dolgot érdemes kiemelnünk. Egyrészt a szerző meggyőzően bizonyítja, hogy a politika és történelem, a történelmi szakma között kapcsolat áll fenn azáltal, hogy a politika nagyon gyakran használja a történelmet saját öngazolására, s ezt a kapcsolatot tovább bonyolítja, hogy a kollektív emlékezet és a racionális történetírás között gyakran ellentét feszül. Ehhez kapcsolódik a *public history* fogalmának megjelenése: leegyszerűsítve a széles társadalmi rétegeknek szóló történetírás, melynél fokozottan fennáll a veszélye annak, hogy az ezt művelő történész eltér a történelmi valóságtól akár politikai, akár kereskedelmi okokból (hiszen a a *public history* művelése legtöbbször piaci alapú, példa erre a BBC History tévécsatorna, a *Rubicon* vagy akár a *Trianoni Szemle*, valamint a szélsőjobboldali könyvek kiadása és terjesztése). A harmadik érdekes téma, melyet a szerző körüljár, a nemzeti emlékhelyek kérdésköre: jelenleg miért csak és kizárólag Trianon számít össztársadalmi

szinten elfogadott nemzeti tragédiának, a holokauszt például miért nem? A válasz abban rejlik egyfelől, hogy a zsidóságot nem magától értetődően tekintjük a magyar nemzet részének, másfelől mai napig tisztázatlan a társadalmi emlékezet és tudat szintjén, hogy a holokauszt során ki volt az áldozat és ki az elkövető.

Az utolsó nagy fejezet a *Zsidó* címet viseli, s három tanulmányt tartalmaz. Az első az *Identitás versus imázs: asszimiláció és diszkrimináció a magyar zsidóság életében* című írás. Gyáni ebben arra a komplex kérdésre keresi a választ, miszerint ki vagy mi a zsidó, rávilágítva a zsidó identitás összetettségére, az asszimiláció folyamatára és az ennek ellenére megmaradó különállásra (a vallási kötődés megőrzése okán), mely az identitás és imázs (tehát hogyan látja az adott személy önmagát és hogyan látja őt a környezete) kettéválásához és a folyamatosan jelen lévő antiszemitizmushoz vezetett. A következő tanulmány – *Zsidó identitáskonstrukciók a múltban* – szervesen kapcsolódik az előzőhöz. Az írás alapvetően Fenyves Katalin *Képzelt asszimiláció? Négy zsidó értelmiségi nemzedék önképe*² című könyvét és mondanivalóját mutatja be, és kritikai megjegyzésekkel látja el. Fenyves könyve négy különböző zsidó generáció életútján keresztül mutatja be az asszimiláció folyamatát, szintjeit és az ezzel párhuzamosan felmerülő problémákat, antiszemitizmust a 19. század első évtizedeitől kezdve egészen a második világháborúig. A fejezet zárótanulmánya – *Az asszimilációkritika Bibó István gondolkodásában* – kifejezetten érdekes, hiszen a várakozással ellentétben a szerző nem Bibó híres tanulmányát (*A zsidókérdés Magyarországon 1944 után*) elemzi, hanem arra keresi a választ, hogy ezt az írást megelőzően Bibó hogyan vélekedett a kérdésről, milyen információink vannak erről, valamint a tudományos szférában milyen álláspontok léteznek erre vonatkozóan. Ehhez nem csupán Bibó régebbi értekezéseit, hanem visszaemlékezéseit is felhasználja Gyáni, és arra a következtetésre jut, hogy Bibó álláspontja 1944 előtt inkább Németh Lászlónak a *Kisebbségben* című művében megfogalmazott álláspontjához állt közel.

Összességében elmondható, hogy Gyáni Gábor kötete egyértelműen olyan kérdéseket vet fel, és olyan fogalmi problémákat jár körül, amelyeket minden,

a 19. és 20. századdal foglalkozó törté-
nésznek érdemes végiggondolnia, és –
jóllehet a munka nem sorolható a könnyű
olvasmányok közé – annak, aki minőségi

szinten kívánja művelni a történettudo-
mányt, mindenképpen javára válik, ha
kézbe veszi.

Harkai Ágnes

■ **JEGYZETEK**

1. Erdei Ferenc: *Parasztok*. Hasonmás kiadás. Akadémiai Kiadó, Bp., 1973.
2. Fenyves Katalin: *Képzelt asszimiláció? Négy zsidó értelmiségi nemzedék önképe*. Corvina Kiadó, Bp. 2010.
3. Bibó István: *A zsidókérdés Magyarországon 1944 után*. (Fehér Ferenc tanulmányával.) Múlt és Jövő Kiadó, Bp. 2001. Eredeti megjelenés: 1948.

AZOK A BOLDOG SZÉP NAPOK...

Csatári Bence: *Az ész a fontos, nem a haj.* *A Kádár-rendszer könnyűzenei politikája*

■ Nagyon nehéz kizárni a szubjektivi-
tást, ha egy olyan könyvet lapozunk,
melynek témája a könnyűzene története
a Kádár-korszakban. Ezt elsősorban ma-
gamra értem, ugyanis a cím és témafel-
vetés alapján igen nagy elvárásokkal és
vegyes érzelmekkel kezdtem az olvasást,
hiszen ifjúkorom kedvenc slágerei, együt-
tesei (gondolom, ezzel nem vagyok egye-
dül) történetével és viszontagságaival ta-
láltam magam szemben. Így meglátásaim
igencsak szubjektívek, viszont kizárólag
a jóindulatú és építő kritika szándékával
születtek.

Csatári Bence idén megjelent kötetével
nem kevesebbre vállalkozott, mint az
1957–1989 közötti időkeretbe belesűríteni
a magyarországi könnyűzene és a szocia-
lista rendszer viszonyát. Műfajilag hangsú-
lyosabb teret mégiscsak a rockzene kapott,
de a szerző igyekezett kiterjeszteni és meg-
említeni a táncdal és a jazz kezdeteitől a
különböző új hullámú, akár alternatív mű-
fajokkal bezárólag minden zenei vonula-
tot, amely a szocializmus időszakában fel-
bukkant Magyarországon (is). Tény azon-
ban, hogy a rockzene megjelenésével és
népszerűségének előretörésével az addigi
könnyűzenei műfajok háttérbe szorultak,
de ettől függetlenül mindvégig léteztek (és
ma is léteznek). A szerző tehát hangsúlyo-
san a rockzene és annak különböző műfa-
jain keresztül mutatja be a szocialista kor-
szak zenei kultúrpolitikáját.

A kötet nem egy adott együttes törté-
netéről szól, sőt az együttesek felbukkanása

a teljesség igényének a kizárásával
történik. A formációk szereplése a forrá-
sok adta lehetőségektől függ, a szerző
szubjektív szelekciója alapján. Viszont
egyértelmű azoknak az együtteseknek a
többszörös „szerepeltetése”, amelyekről
a szerző interjúk, beszélgetések miatt
több információt gyűjtött: például az
Omega, Illés, Beatrice stb.

A témaválasztás nem teljesen újszerű,
mivel az adott zenei műfaj meghonosodá-
sától kezdve Magyarországon is megjelen-
tek az első képes (vagy karikatúrákkal ábrá-
zolt) rocklexikonok, majd később a mű-
faj és együttesek történetét feldolgozó
munkák. Manapság is igen népszerűnek
számítanak az ilyen jellegű visszaemléke-
zések, interjúk. Létezik tehát precedens,
melyből érdemes kiemelni Jávorszky
Béla, Sebők János vagy Szőnyei Tamás
újságírók eddigi munkásságát.¹ Ugyan-
csak újságírók által vagy segítségével je-
lent már meg kötet például Vikidál Gyulá-
ról, Nagy Feróról, legújabban Szörényi
Leventéről is. 2014-ben Mihály Tamás, az
Omega együttes basszusgitárosa is kiadta
visszaemlékezéseit. E kiadványok igen
népszerűek. Legtöbbjükhöz antikváriu-
mokban is nehéz hozzájutni, annak elle-
nére, hogy például a Sebők könyve már
a harmadik kiadáson van túl. Ezeket a for-
rásokat Csatári Bence is felhasználta
könyvében, amellyel bevalloan ezek
mellé kíván felsorakozni. Kötete a 2008-
ban az ELTE-n megvédett doktori disszer-
tációjának átdolgozott (azóta feltárt ada-